

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING IJTIMOIIY-FALSAFIY QARASHLARI

Razzoqov Qosimbek Quvanovich
Jizzax politexnika instituti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası
dotsenti (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning ijtimoiy-falsafiy qarashlari o‘rganiladi. Mutafakkirning inson va jamiyat haqidagi mulohazalari, adolatli davlat boshqaruvi tamoyillari, ma’naviyat va axloqiy qadriyatlarga oid qarashlari tahlil etiladi. Shuningdek, uning asarlarida Sharq falsafasining davomiyligi va bugungi kun uchun dolzarbligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, “Boburnoma”, falsafiy qarashlar, adolat, ma’naviyat, jamiyat, davlat boshqaruvi, ilm-ma’rifat.

SOCIO-PHILOSOPHICAL VIEWS OF ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BABUR

Razzakov Kasymbek Kuvanovich
Jizzakh Polytechnic Institute
Department of "Social Sciences"
Associate Professor (PhD)

Abstract: This article examines the socio-philosophical views of Zahiriddin Muhammad Babur. The thinker's reflections on man and society, the principles of just governance, and his views on spirituality and moral values are analyzed. In his works, the continuity and relevance of Eastern philosophy for today are also substantiated.

Keywords: Zahiriddin Muhammad Babur, "Baburnama," philosophical views, justice, spirituality, society, governance, science and enlightenment.

Kirish

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) Sharq uygʻonish davri mutafakkirlari qatorida oʻziga xos oʻrin egallaydi. U buyuk davlat arbobi, sarkarda, shoir va tarixchi sifatida tanilgan boʻlsa-da, uning ijtimoiy-falsafiy qarashlari ham alohida ilmiy qimmatga ega. Bobur oʻz asarlarida inson va jamiyat, davlat va adolat, maʼnaviyat va ilm-maʼrifat kabi muammolarga falsafiy yondashgan. Mazkur maqolada Boburning ijtimoiy-falsafiy qarashlari tahlil qilinib, ularning bugungi ijtimoiy taraqqiyot uchun ahamiyati koʻrsatib beriladi.

Adabiyotlar tahlili

Bobur ijodi va qarashlari yuzasidan koʻplab tadqiqotlar olib borilgan. “Boburnoma” asari tarixiy voqealar bayoni boʻlishi bilan birga, muallifning ijtimoiy-falsafiy qarashlarini ham aks ettiradi [1]. Abdugʻafurov A. oʻz tadqiqotida Bobur qarashlarini Sharq falsafasi anʼanalari bilan bogʻliq holda oʻrgangan [3]. Shuningdek, Karimov I.A. va Mirziyoyev Sh.M. asarlarida Bobur merosining bugungi maʼnaviy hayotimizdagi ahamiyati taʼkidlanadi [2,4]. Sharq falsafasi tarixiga oid manbalar (Jalolov J., 2012) esa Boburning qarashlarini umumiy falsafiy oqimlar kontekstida koʻrishga yordam beradi [5].

Tadqiqot natijalari

1. Inson va jamiyat haqidagi qarashlari

Bobur nazarida jamiyat taraqqiyoti insonning maʼnaviy va axloqiy komilligi bilan bevosita bogʻliqdir. U insoniy munosabatlarning poydevorini adolat, halollik va saxovat tashkil etishini taʼkidlaydi. “Boburnoma”da nafaqat tarixiy voqealar, balki shaxsiy kuzatishlar, odamlarning feʼl-atvori va ijtimoiy hayotga oid falsafiy mulohazalar ham uchraydi. Bobur nazarida jamiyat taraqqiyotining asosi — insonning bilimga intilishi, halol mehnat qilishi, boshqalarga nisbatan hurmat va mehr-oqibat koʻrsatishidir. U inson shaxsining barkamolligini faqatgina moddiy boylik bilan emas, balki maʼnaviy tozalik, axloqiy fazilat va ilm-maʼrifatga ega boʻlish orqali oʻlchaydi.

2. Adolat va davlat boshqaruvi tamoyillari

Bobur hukmdor shaxsining asosiy vazifasi xalq oldidagi mas'uliyatni ado etishdan iborat deb biladi. U hokimiyatni shaxsiy manfaat uchun emas, balki adolat va xalq farovonligini ta'minlash yo'lida qo'llash kerakligini ta'kidlaydi. Boburning qarashlaricha, hukmdorning adolatsizligi davlatning yemirilishiga, xalqning noroziligiga va boshqaruv tizimining izdan chiqishiga olib keladi. U o'z tajribasida bunga guvoh bo'lgan va "Boburnoma"da ayrim hukmdorlarning xatolari haqida ochiq yozgan.

Bobur ilgari surgan boshqaruv tamoyillari quyidagilar edi:

- **Qonun va adolat ustuvorligi** – davlatda adolat hamma narsadan ustun bo'lishi, qonun oldida hamma teng bo'lishi lozim.

- **Xalq manfaatini himoya qilish** – hukmdorning asosiy vazifasi xalqning turmush darajasi, xavfsizligi va farovonligini ta'minlashdir.

- **Ilm-ma'rifatga asoslangan boshqaruv** – bilimli, ma'rifatli hukmdor va amaldorlar davlatning kuch-qudratini oshiradi, johillik esa zaiflashuvga olib keladi.

Bu tamoyillar bugungi demokratik boshqaruv prinsiplari bilan hamohang bo'lib, Bobur qarashlarining universalligini ko'rsatadi.

3. Ma'naviyat va axloq masalalari

Bobur uchun ma'naviyat – insonning ichki dunyosi, axloqiy fazilatlari va irodaviy sifatlarining uyg'unligidan iborat. U ilm va ma'rifatni jamiyat rivojining eng muhim omili deb hisoblagan. Bobur she'riy merosida do'stlik, sadoqat, sabr-toqat, saxovat, vatanparvarlik kabi fazilatlarni ulug'laydi. Uning nazarida, jamiyatning barqarorligi moddiy boyliklarda emas, balki insonlarning axloqiy barkamolligida namoyon bo'ladi. Shuningdek, Bobur axloqsizlik, hiyonat, yolg'on va riyo kabi illatlarni keskin qoralagan, bunday illatlar jamiyatni yemiruvchi omillar ekanini ta'kidlagan.

4. Falsafiy qarashlarining ahamiyati

Boburning ijtimoiy-falsafiy qarashlari Sharq falsafiy merosining uzviy davomidir. Uning fikrlari Al-Farobiy, Ibn Sino, Beruniy, Nizomulmulk kabi buyuk mutafakkirlarning g'oyalari bilan uyg'unlik kasb etadi. Bobur ham ular kabi

davlatni adolat asosida boshqarish, ilm-ma'rifatni targ'ib qilish, insonning ma'naviy barkamolligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratgan.

Boburning falsafiy qarashlarining zamonaviy ahamiyati shundaki, uning g'oyalari hozirgi global jarayonlar, adolatli jamiyat barpo etish va yoshlarni ma'naviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalash uchun ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. U ilgari surgan adolatparvarlik, insonparvarlik, ilmga intilish g'oyalari bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bobur merosi yoshlarni vatanparvarlik, ma'rifatparvarlik, ijtimoiy faollikka da'vat etishda beqiyos ahamiyatga ega.

Xulosa

Zahiriddin Muhammad Bobur o'zining ijtimoiy-falsafiy qarashlari bilan nafaqat o'z davri, balki bugungi kunda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Uning adolat, insonparvarlik, ilm-ma'rifat va ma'naviy poklik haqidagi g'oyalari milliy davlat qurilishi, jamiyat taraqqiyoti hamda shaxs ma'naviy kamoloti uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Bobur adolatli jamiyatning poydevori insoniy qadriyatlarga tayanishi zarurligini ta'kidlab, hokimiyatning asosiy vazifasi xalq manfaatini himoya qilish ekanini ilgari suradi.

Uning falsafiy qarashlari bugungi kunda ham o'z qadrini yo'qotmagan. Chunki hozirgi davrda ham jamiyat barqarorligi, ijtimoiy taraqqiyot va milliy birlikni ta'minlashda adolat, ma'rifatparvarlik, insoniylik va halollik tamoyillari muhim o'rin tutadi. Bobur merosi yosh avlodni vatanparvarlik, sabr-toqat, sadoqat va ilmga intilish ruhida tarbiyalashda ulkan tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, uning ijtimoiy-falsafiy merosi Sharq falsafasining uzviy davomi sifatida qadimiy mutafakkirlarning g'oyalari bilan uyg'unlashib, hozirgi zamon falsafiy tafakkurini boyitadi. Bugungi kunda Bobur qarashlari nafaqat tarixiy meros sifatida, balki zamonaviy davlat boshqaruvi, fuqarolik jamiyati barpo etish va inson huquqlarini ta'minlash jarayonida ham nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Umuman olganda, Zahiriddin Muhammad Boburning falsafiy qarashlari ijtimoiy fanlar uchun bebaho manba bo'lib, uni chuqur o'rganish hozirgi falsafiy

tafakkurimizni yanada kengaytiradi, milliy qadriyatlarni boyitadi hamda kelajak avlod uchun ma'naviy-ma'rifiy dastur vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. *Buyuk ajdodlarimiz merosini asrab-avaylash – barchamizning muqaddas burchimizdir.* – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
2. Sharma L.P. Boburiylar saltanati; ingl. Tilidan tarj. –T.: «Ma'naviyat», - 1998.
3. Nizomiddinov N.G'. Hindistonda islom: tarix, ijtimoiy-siyosiy hayot va hind-musulmon madaniyati. –T.: O'zR FA Davlat Adabiyot muzeyi, 2008.
4. Zahiriddin Muhammad Bobur. *Boburnoma.* – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2010.
5. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Abdug'afurov A. *Bobur va uning davri falsafasi.* – Toshkent: Fan, 2015.
7. Jalolov J. *Sharq falsafasi tarixidan.* – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.